

Inleiding

Toen we vijf jaar geleden *Een veerkrachtige samenleving* uitbrachten, zaten we volop in de bankencrisis, en al lijkt die wat geluwd, het is wellicht stilte voor een nieuwe storm; voor een wereldwijde storm met tentakels op ecologisch, sociaal en economisch vlak. Dat de armen daarbij de grootste slachtoffers zijn van een ontwikkeling waar zij noch verantwoordelijk voor zijn, noch greep op hebben, blijft een niet te ontkennen waarheid. En de samenhang tussen de ecologische crisis en de wereldwijd groeiende kloof tussen arm en rijk blijft voor het sociaal werk een belangrijke uitdaging.

Wat daarbij in eigen land meer zichtbaar werd dan vijf jaar geleden, is de crisis van de verzorgingsstaat. Die wordt versneld door de huidige neoliberale politiek, maar als we dieper graven dan moeten we besluiten dat het om een systeemcrisis gaat. In ieder geval is het een belangrijke reden om onze vroegere uiteenzetting opnieuw te overwegen in dit nieuwe boek. En dan is het voor een veranderingsgericht perspectief nodig om vooral zicht te krijgen op positieve maatschappelijke ontwikkelingen.

Daarbij gaat het nog altijd om een oriëntatie op duurzame ontwikkeling. Maar waar het enkele jaren terug nodig was te argumenteren dat daarin een opgave ligt voor het sociaal werk, staan we vandaag verder op het vlak van sociaal-ecologische theorie en praktijk, zowel in Vlaanderen als internationaal. Het gaat er dus om verdere stappen te zetten en met dit nieuwe boek bij de tijd te komen. Het blijft belangrijk om de verknoping van ecologische en sociale kwesties naar voren te schuiven, en in het bijzonder de sociale dimensie van duurzame ontwikkeling voor het voetlicht te brengen. Maar we proberen korter bij de praktijk te komen die zich daarover ontwikkelt, alsook bij de verdergaande theoretische onderbouwing ervan.

Nieuw is een grotere focus op de economische dimensie, en wel op de noodzaak om de economie omwille van sociale en ecologische bekommernissen van onderuit te claimen en te vernieuwen. De financieel-economische crisis bracht in die zin een vernieuwd denken mee over toekomstgerichte oplossingen in de richting van een postkapitalistische samenleving. In het bijzonder praktijken van deeleconomie en de ontwikkeling van nieuwe soorten *commons* – hulpbronnen beheerd door gemeenschappen – zijn hier belangrijk. Dat het denken over de *commons* een nieuw elan krijgt, is bovenal betekenisvol omdat het economie naar voren schuift als een praktijk van burgers. Het gaat er dan om of ook het sociaal werk hier alternatieven vindt als antwoord op het onder druk staan van de verzorgingsstaat. Wij zijn ervan overtuigd dat de *commons* daarvoor een realistisch aangrijppingspunt bieden en mogelijkheden openen voor reële systeemverandering.

Dat het om die systeemverandering te doen is, tenminste als je duurzame ontwikkeling serieus neemt, willen we met het begrip ‘transitie’ in de ondertitel beklemtonen. Een grote maatschappelijke verandering raakt aan alle aspecten van ons leven en ook het sociaal werk kan daar niet aan ontsnappen. ‘Sociaal werk *in* transitie’ heeft daarom een dubbele betekenis. Welke plaats en bijdrage heeft het sociaal werk in de transitie naar een duurzame samenleving? Maar ook, hoe moet het sociaal werk daarvoor zelf in transitie gaan? We stellen daarmee impliciet dat het sociaal werk zelf moet veranderen wil het aansluiting vinden bij de nodige maatschappelijke veranderingen. Daarom wil dit boek ook bijdragen aan de reflectie over het sociaal werk als zodanig.

Met *Veerkracht en burgerschap* als titel proberen we dan gebald aan te geven hoe die transitie in praktijken van sociale verandering vorm kan krijgen. We verbinden daarbij twee begrippen uit twee onderscheiden denkkaders die volgens ons niet uit elkaar gehaald mogen worden. ‘Veerkracht’ (*resilience*) verwijst naar systeemdenken en ‘burgerschap’ naar ethisch-politiek denken. Ethisch-politieke en systemische inzichten bieden een verschillend perspectief op dezelfde werkelijkheid, maar we hebben ze allebei nodig voor een actiemodel dat een realistisch begrip van de werkelijkheid hanteert en tegelijkertijd mensen serieus neemt als participanten in maatschappelijke verandering.

Het boek is opgebouwd uit drie delen met elk een eigen focus. Tussen de delen in brengen twee intermezzo’s basisinzichten over systeemdenken en over economie. Verder wordt elk deel ingeleid met een overzicht van de hoofdstukken.

Deel I brengt vanuit verschillende invalshoeken basismateriaal aan dat het perspectief van een systemische transitie onderbouwt. Waarom spreken we van transitie en hoe verstaan we dat? Daarbij gaan we ervan uit dat dergelijke transitie om een fundamenteel andere manier van kijken naar de wereld en naar mens en samenleving vraagt. Dat genereert een nieuw soort vragen en antwoorden in ons dagelijkse doen: een nieuw cultureel-maatschappelijk *paradigma*. Wat zijn de kernelementen van die paradigma-verandering op het vlak van wereld- en mensbeeld, van ethiek en politiek, en inzake handelingsperspectieven? En welk soort sociaal werk hebben we dan nodig?

Deel II is gewijd aan transitie als een veelvoud aan maatschappelijke praktijken, en presenteert daartoe eerst een generiek kader voor sociaal-ecologische actie. Vervolgens komen een aantal voorbeeldige praktijken uit het sociaal werk aan bod, waarbij telkens verschillende werkvormen, of eerder combinaties ervan, op de voorgrond komen.

Deel III focust vanuit een transitieperspectief op de economische betekenis en vernieuwing van sociaalwerkpraktijken. Welke alternatieven krijgen vandaag vorm als antwoord op het neoliberale beleid van ‘privatisering’ en ‘doe het zelf’ – alias participatiesamenleving? Welke praktijken geven zicht op een soort offensieve strategie die de economische betekenis van het sociaal werk door de politiek kan laten erkennen en ondersteunen?

Omwille van de bruikbaarheid van het boek in de bacheloropleiding sociaal werk wilden we voldoende aandacht voor concrete praktijken. Die vind je in de praktijkgerichte

hoofdstukken uit de delen II en III die minstens een concrete casus bevatten, of er rond opgebouwd zijn. Meer praktijk blijft uiteraard te vinden in *Een veerkrachtige samenleving*, waarvan relevante hoofdstukken mettertijd beschikbaar gesteld worden via de webstek van het lerend netwerk ‘Oriëntatie van Sociaal werk op duurzame ontwikkeling’ (www.lne.be/doelgroepen/onderwijs/ecocampus/acties/netwerken/lerende-netwerken).

Verder werden er heel wat interne verwijzingen aangebracht, zowel naar plekken waar een thema meer uitgewerkt wordt als naar concrete praktijken. Dat gebeurt eenvoudigweg met een ‘H’ gevolgd door het nummer van het betreffende hoofdstuk. Alle auteurs schreven hun bijdrage in eigen naam.

De realisatie van dit boek was niet mogelijk zonder de steun van de opleiding Sociaal Werk en Civitaz, Centrum voor Participatie en Burgerschap van UC Leuven-Limburg. Maar in het bijzonder ben ik alle coauteurs zeer erkentelijk voor hun bijdrage. Vast te stellen hoeveel ‘bloed, zweet en tranen’ het vandaag kost om tussen alle opdrachten door iets betekenisvol uit te schrijven om het te kunnen delen met anderen... is eens te meer een teken van de situatie waarin we vandaag beland zijn. Mijn dank gaat ook uit naar Paul Verhaeghe en Alma De Walsche omdat zij bereid waren het manuscript door te nemen en respectievelijk een voor- en nawoord te schrijven; Rudi Thomassen voor de inspirerende tekeningen en Jan Reynaerts voor de poëtische stukjes; Jos Hennes en Thomas Blommaert van uitgeverij EPO voor het vertrouwen en de samenwerking in dit nieuwe boekproject. Enkele collega’s en vrienden becommentarieerden en corrigeerden ontwerp teksten: Frank Dupont, Gunter Gehre, Gerarda Grosemans, Dirk Holemans, Trui Schellens; mijn dank daarvoor. Niet het minst dank ik Greet voor de steun en voor de talrijke uren dat ze mijn afzondering gedoogde. Ook Jeroen, Hanne, Linde, Faya, Ilia, Otis, Maaren en Eppo, zij maken de toekomst zinvol.

Tot slot. Waarom opnieuw een boek schrijven wanneer we beseffen dat mensen niet zomaar veranderen vanuit beter inzicht alleen, maar eerder wanneer ze meegenomen worden in wat hen uit hun gewone doen haalt? Wanneer ze zo ervaren dat nog iets anders mogelijk is dan wat gewoon is en evident lijkt? Wanneer er tussen opstandigheid en berusting een opening komt waarin ze elkaars kracht en creativiteit bundelen in het scheppen van iets beter? Wanneer een andere wereld daarin nabij komt? Omdat we zien dat dit bezig is, omdat we zelf geïnspireerd worden door al die creatieve doeners, blijven we ook schrijven. Omdat onze ervaring nood heeft aan verwoording en uitdieping, telkens opnieuw. Om beter te zien waar we vandaan komen en waar we naartoe willen. En om te leren hoe we de goede weg kunnen vinden, uit liefde voor de aarde en voor al wat er leeft en wie er woont. Laten we elkaar vasthouden onderweg.

Jef Peeters